

ANTONÍN PITTNER - nejvýznamnější polenská osobnost 19. století

"... Dlouholeté světlo města Polné, muž, kterému v plné šíři náleží náš vděk a úcta, vzácný syn našeho města ..."

Tak a podobně ho oslovovali, tak i psali o polenském kupci a dlouholetém purkmistrovi Antonínu Pittnerovi. Jenže uplynulo sto let a o člověku, který se o naše město tak zasloužil, ví jen hrstka nadšenců.

Kdo to tedy Antonín Pittner byl a zasloužil se opravdu o naše město tak, aby stálo za to i po stu let ho připomenout?

Antonín Pittner se narodil 4. 6. 1814 v rodině obuvnického mistra Josefa Pittnera. V Třebíči se vyučil kupcem, nějakou dobu tam pracoval a pak se vydal do světa na zkušenou, jak to tehdy bylo zvykem. Putoval pěšky, s holí v ruce a tlumokem na zádech. Prošel velkou část Čech, Moravy a Rakous, na jihu se dostal až do Terstu, kde nějaký čas pobyl, pracoval v Mnichově a Drážďanech, zabloudil až do Horního Slezska a Haliče a v září 1834 se vrátil zpět do Polné. Všude se díval otevřenýma očima a domů si přinesl cenné poznatky, které pak uplatnil v dalším životě.

Rodiče mu vyšli vstříc, prodali dům v postranní uličce a zakoupili větší na dolním náměstí, v němž Antonín uskutečnil rozsáhlé úpravy a vybudoval obchod podle svých představ. A tak se stal v poměrně mladém věku samostatným obchodníkem, hospodářem a měšťanem.

26. listopadu 1838 se oženil s Leopoldinou Filipenskou, dcerou polenského měšťana Františka Filipenského, která mu pak po celý dlouhý společný život stála věrně po boku a byla oporou v jeho činnosti. Pomocí ženina věna splatil dluhy a ještě mohl rozšířit obchod. Při obchodních návštěvách Prahy navázal kontakty i s vlasteneckými kruhy, k nimž se vždy všele hlásil.

V obchodě projevil hned od začátku všestranné nadání a schopnost přinášet

spoluobčanům osvětu. Obchod rozšířil o semenářství a otevřel vinárnu, patřící k obchodu, a také tyto činnosti mu získávaly dobré jméno nejen v Polné, ale v celém kraji. Když k tomu připojil ještě prodej českých novin, časopisů a knih, stal se jeho dům střediskem polenských vlastenců, i přespolních, toužících po slově psaném českým jazykem a po zprávách z tehdejšího pražského života národního, politického, literárního a společenského.

Mladý a průbojný kupec Pittner se stal záhy pilířem polenské společnosti, v níž probouzel a posiloval národní uvědomění. Měl však i cenné znalosti hospodářské, finanční atd. a stával se rádcem četných občanů, kteří za ním s důvěrou přicházeli.

Antonín Pittner udržoval čilý písemný a osobní kontakt s četnými pražskými vlastenci, kteří mu dodávali české knihy, noviny a časopisy. V polenském muzeu je uchováno kolem sto dopisů, psaných osobnostmi zvláště významnými a mnoho dopisů od lidí veřejnosti méně známých, ty dokreslují obraz Pittnerovy všestrannosti.

Pittnerovým přítelem byl i syn známého kupce z Borové Karel Havlíček, s nímž se seznámil při svých cestách do Prahy. Když Havlíček navštívil své rodiče, nelitoval čtyřhodinové cesty do Polné, A. Pittnera navštívil a setkal se rovněž se zdejší vlasteneckou společností. Tehdy si domluvili společně vlastenecké akce, zda se

všechny podařilo uskutečnit, není bohužel doloženo.

Časté tvrzení, že v Pittnerově vinárně se K. Havlíček seznámil s Boženou Němcovou ještě před setkáním v Praze, nelze vyloučit, neboť Havlíček Polnou navštívil několikrát a roku 1845 se zapsal do Pittnerova rodinného památníku a připojil věnování. Snad tedy byl ve městě i za pobytu Němcových v Polné. Mnoho písemných památek z Pittnerovy pozůstalosti vzalo totiž za své při požáru domů na Sezimově náměstí 17. 8. 1909.

Božena Němcová přišla do Polné v listopadu 1840 se svým mužem, finančním respicientem. Josef Němec se hned připojil k vlastenecké společnosti, jeho žena však zůstala stranou, měla německé vychování a k Pittnerům přicházela pouze pro nákupy a za paní Leopoldinou, s níž se přátelila. Duševní zájem hledala v německých knihách, které si půjčovala, kde jen bylo možné. Když vše dostupné přečetla, nabídl jí kaplan Tapin Khun českou knihu a dobrým výběrem se mu podařilo vzbudit její zájem o české texty. Rovněž Antonín Pittner má nesporné zásluhy o vlastenecké probuzení Betty Němcové, nejen o vlastenecké bály a besedy, ale především o samu podstatu vlastenectví. V Polné začala vzpomínat na dětství, na babičku, která jí vyprávěla české pohádky. Podle svědectví herečky Rajske, přítelkyně B. Němcové, která v Polné několikrát hostovala, spisovatelčin úmysl napsat knihu o své babičce, vznikl právě v Polné, kde ji zastihla zpráva o babiččině úmrtí ve Vídni. Zmiňuje se o tom i v korespondenci s Veronikou Vrbíkovou z roku 1851.

Přátelství s Pittnerovými trvalo i po odchodu Němcových do Prahy. Dopisovali si, vzkazovali po známých a Pittner Němcovou v Praze snad i navštívil. V polenském muzeu jsou uchovány dva dopisy, které B. Němcová Pittnerovi psala. Město

na Němcovou dlouho vzpomínalo a mnoho polenských dívek bylo pokřtěno Božena.

Pittnerovou velkou láskou bylo již od mládí divadlo. V roce 1845 se stal ředitelem polenského ochotnického divadla, jehož začátky spadají do roku 1798. V říjnu 1845 vyšel v Květech jeho článek o polenských ochotnicích. Píše v něm o velkém zájmu občanů i herců, chválí mladého učitele Klusáčka, který pořizuje nové kulisy, stěžuje si na nedostatek nových divadelních her. Na to zareagoval J. K. Tyl a nabídl mu k prodeji své sebrané spisy.

V čele polenských ochotníků stál Pittner až do roku 1851, kdy byla tato kulturní činnost ochromena novým divadelním zákonem. Když se poměry zlepšily, opět se s nadšením a podle svých možností na práci divadla podílel. Pořádání divadelních her znamenalo pro Polnou stálý zdroj mimořádných příjmů. V listopadu 1851, jak si Pittner poznamenal, výtěžek z představení sehraného 1. 11. 1851 poslali do Prahy jako příspěvek na stavbu Národního divadla.

Bouřlivý rok 1848 měl silný ohlas i v Polné. Zprávy uveřejňované v soudobém tisku nebo sdělované v soukromých dopisech, které přicházely Pittnerovi od přátel z Prahy, Vídně i odjinud byly předmětem všeobecného zájmu a mnoha debat. V Pittnerově vinárně se scházel jakýsi vládou kritizující parlament a Havlíčkovo jméno znělo tu nepřetržitě. Jeho stati a články předčítal Pittner na prahu krámku pro velký zástup naslouchajících.

Na základě zpráv v Pražských novinách se Pittner ujal iniciativy a stal se mluvčím občanů, kteří uvítali konstituci. Když došlo k zakládání národních gard, stal se nejen obětavým agitátorem, organizátorem, ale i důstojníkem. Garda v Polné měla 377 členů a byla rozdělena do tří setnin. Malou radost z nadšení gardistů měly ovšem

ženy, které se bály o své muže a syny a uvítaly, že nakonec zůstalo jen u platonic-ké manifestace.

V polenském muzeu je mnoho památek na rok 1848. Jsou to dopisy, výnosy, noviny, nařízení, hrozby a sliby vlády, legitimace gardistů, dekrety důstojníků, výzbroj a výstroj, obrazy praporu, stuhu a jiné. Antonín Pittner má největší zásluhu na jejich zachování. všechny je shromáždil a předal muzeu.

Rok 1848 přinesl mnoho nadějí, mnoho zklamání a politického útlaku. Pittner rozuměl době a jejím požadavkům, stál na straně práva, většinou práva národního. Dbal dobra svých spoluobčanů, staral se o zvýšení jejich kulturní úrovně a posílení vlastenectví. V té době se stal kronikářem města a vidíme ho již na radnici. Jeho bystrost, smysl pro krásu a pořádkumilovnost, především pak jeho průbojnost, přinesly na radnici svěžest a změny. Ještě nebyl vedoucí osobností (purkmistrem), ale z jeho korespondence víme, že většina toho, co polenská obec podnikala, vzniklo z Pittnerovy iniciativy. Ačkoliv se plány mnohdy zdály nespílitelné, později se mu přece jen podařilo je uskutečnit.

Tak například v roce 1856 začala sbírka na opravu kostelíka sv. Kateřiny, který byl ve velmi špatném stavu. Z Pittnerovy korespondence vidíme, jak se o uskutečnění tohoto záměru přičiňoval a dnes je pro nás důležité i to, že nám zachoval jména všech, kdo na opravu přispěli, a máme i opis vyúčtování celé rekonstrukce.

Sotva byla dokončena oprava kostelíka, začínal usilovat o zřízení nemocnice. Základem se stala finanční náhrada, kterou obec dostala od státu za odvedené zbraně polenské gardy, sehnány další peníze a brzy byl zakoupen jednopatrový domek Jana Ráčka na Horním městě. Ještě bylo třeba peněz na přestavbu a vybavení. Pittner se obrátil na svého přítele, kanovníka

Pešinu, zpovědníka císařovny Marie Anny, s prosbou o pomoc. Ten žádost postoupil císařovně, pravděpodobně s osobní přímlouvou, a žádost byla kladně vyřízena. Tak měla Polná od roku 1858 sice malou, ale přece jen svoji nemocnici.

Nová věž na kostele sv. Anny byla postavena rovněž Pittnerovou zásluhou, a to v roce 1862. Pittner se dále zabýval myšlenkou zřídit dívčí učiliště a otevřít záložnu. Vybaven informacemi získával pro projekt místní i přespolní občany. V červnu téhož roku sepsal pamětní listy do bány nově zbudované věže na hřbitovním kostele sv. Barbory. Je na nich podepsán tehdejší purkmistr Adolf Varhánek a čtyři radní, z nichž jeden, Antonín Pittner, je uveden též jako správce špitální nadace.

Vše, co jsme dosud z činnosti Pittnerovy uvedli, byl jen doplněk jeho obchodní činnosti, ke které se ještě pojal prodej a rozsáhlá distribuce českého tisku. Ale ani to nebylo vše, co Pittner v roce 1862 vykonal a na čem se podílel.

Polná žila čilým společenským ruchem, zakládaly se nové spolky, reorganizovaly staré. Pokračovala divadelní činnost, byl ustaven pěvecký spolek Čestmír, zahájil Sokol, Měšťanská beseda, Čtenářská beseda, byla knihovna. Všude byl činným členem, ba vedoucí osobností Antonín Pittner. Jako radní se osvědčil coby dobrý hospodář. Nadbytečné dílce lesů měnil v pole, pronajímal je, kupoval rybníky a zlepšoval cesty, silnice, zápeckelský most.

Rok 1862 byl posledním rokem poklidného života tehdy bohatého a lidnatého města. Následující rok přinesl zkázu. Dne 4. srpna 1863 zachvátil Polnou požár, město se během krátké doby proměnilo v moře plamenů, sutiny a trosky. Jediný den stačil, aby se z bohatých měšťanů stali žebráci a lidé bez domova. Z celkového počtu 6500 obyvatel bylo 3000 bez přístřeší, bez chleba. Pittnerův dům nevyhořel, to

se stalo až o 46 let později, ale sklady zásob umístěné mimo dům, shořely všechny. Purkmistr Varhánek přišel nejen o veškerý svůj majetek, ale i o zdraví, zemřel o čtyři měsíce později. Město ztratilo svého představeného, ale zbylí radní se zhostili svých povinností ku prospěchu všech obyvatel. Pittnerovo jména čteme na všem, co se podnikalo ve prospěch vyhořelých. Okamžitě organizoval sbírky potravin z blízkého okolí, pořádal peněžní sbírky po celém císařství, děkoval za příspěvky. Byl členem výboru, který dary nejen přijímal,

ale i rozdával. Těžko si dnes představíme, jak několik radních dokázalo vykonat vše, co město potřebovalo, aby co nejdříve povstalo z trosek.

V roce 1865 zvolili Antonína Pittnera za purkmistra. V té době se dokončovaly ohněm poničené stavby, zřídila se nová občanská záložna a v roce 1866 dostalo žactvo novou tělocvičnu, hrdě nazvanou sokolovna.

pokračování příště

Milan Šup

ZAPOMENUTÉ KORZO

Zapomenutým korzem bychom dnes mohli nazvat dřívější dobrý zvyk scházet se na náměstí a korzovat okolo rynku. Chodit rozlehlým náměstím, kterým probíhaly dějiny i osudy obyvatel města v dobách monarchie i republiky. Ke korzování naše předky přímo vybízely chodníky s mozaikovými ornamenty, kterými byly v roce 1914 nahrazeny tratuary z plochých kamenů (dodnes zachované na severní straně Sezimova náměstí), a staly se chloubou města. Vždyť v Praze se takovéto chodníky s žulovými obrubníky objevily poprvé teprve v roce 1874. Z chodníků věnovaných Občanskou záložnou v Polné najdeme dnes na Husově náměstí jen torzo v parčíku u pomníku padlým. V podvečer se již nerozsvěcují petrolejové ani někdejší elektrické lampy, které občanům města jejich oblíbené korzo osvětlovaly.

Korzovalo se ve večerních hodinách a v neděli "po kostele", což bylo v Polné po skončení mše svaté, začínající po deváté hodině. Občas se na náměstí po vzoru lázeňských měst konaly za příznivého počasí promenádní koncerty.

Chození "okolo rynku" mělo nepochybně společenský význam. Občané se

vzájemně lépe poznávali, zvláště pak mladé generace, nastupující do života. Debatovalo se zde o záležitostech všedního dne, o sportu, kultuře, rybaření, ale i o chovu drobného domácího zvířectva. V dobách pro naši zemi mnohdy vzrušených se jako vždy politizovalo. Pro mladé to byla jedna z příležitostí seznámit se na korzu třeba i s budoucím životním partnerem.

V sobotu přivázela lokálka studenty a občany, kteří našli své uplatnění mimo Polnou. Nebylo jich málo; stejně jako dnes město pracovními příležitostmi neoplývalo. "Krajánci" a studenti spěchali na korzo, aby se dozvěděli novinky z města a místním přinášeli čerstvé zprávy ze světa, z Prahy, Brna a jiných měst, kam je osud dočasně či později trvale zavál. Nemohli chybět ani občané vykonávající vojenskou službu. Patřilo k bontonu ukázat se na náměstí v uniformě s nějakou tou frčkou na rameni, dragouni v červených rajtkách, příslušníci mladého letectva v modrém. Za uniformu se tehdy ještě chlapani nestyděli a "modrou knížku" či civilní službu nepovažovali za přednost. Rynek se svým korzem býval pro každého rodilého Poleňáka jakýmsi posvátným místem jeho návratů.

Nedělní dopoledne poskytovala příležitost i pro vzájemná setkání okolních a

místních zemědělců. Počasí není pro tento obor podnikání nikdy dost akurátní. Vždy přišlo moc, nebo málo, byla tuhá zima nebo velké vedro a sucho. Dobytek měl kulhavku, slintavku, prasátka červenku. Výměna poznatků, jak se s nepříznivými jevy vypořádat, byla při těchto setkáních užitečná pro všechny. Dnešní informační zdroje byly na počátku století ještě utopii. Teprve rozhlas začal postupně poskytovat každému informace z okolního světa.

Korzující skupinky občanů byly jakousi otevřenou komunitou. Mohli jste se k ní přidat, zapojit do diskuse, nebo jen naslouchat. Nikdo vás neodmítal, žádný kulatý stůl pouze pro zvané. Bylo to cosi jako známý londýnský Hyde Park v malém.

Krásné mozaikové chodníky bývaly i jakýmsi pomyslným molem pro módní přehlídky. O pohledné ženy a dívky neměla Polná nikdy nouzi. Nebyl proto důvod nepředvést se ostatním na rynku v nových šatech či kloboučku. Platilo to ovšem i o některých příslušnicích mužského rodu v dobách "potápků" či jiné pánské supermódy.

Zahledíme-li se prostřednictvím zašlých fotografií do minulosti, můžeme si snadno představit na korzu naše předky v tuhých tmavých oblecích s kaučukovými límečky, v kaiserrocku se svátečním viržinkem v ústech; ženy v dlouhých sukních po kotníky nebo dokonce v krinolinách a s nezbytnými slunečníky. Obrátíme-li list v rodinném albu do časů první republiky, spatříme zde při četných oslavách legionáře v napulírovaných uniformách a občany promenující se ve stejnokrojích mnohých místních spolků.

Koncem třicátých let vpadly za březnové plískanice i na polenské korzo cizácké uniformy, aby ty legionářské a spolkové na dlouhou dobu vypudily do almar páchnoucích naftalínem. Světla lamp pohasla, výkladní skříně i okna domů pohltila tma přikázaného zatemnění. Na ztichlém náměstí si lidé zvykli mluvit mezi sebou šeptem.

Válka však skončila a lampy opět ozařovaly náměstí a lípy v parku voněly svobodou. Poválečný společenský vývoj postupně negativně ovlivnil mezilidské vztahy a připravil korzo o jeho bývalý lesk. Nemalý podíl na tom měl také rychlý rozvoj techniky, zejména pak sdělovacích prostředků a jejich dostupnost široké veřejnosti.

Škoda. Na korze se upevňovaly a prohlubovaly mezilidské vztahy, mnohé spory se zde v dobrém vyřešily. Chodit okolo rynku nepochybně prospívalo i zdraví. Večerní procházka na čerstvém vzduchu mohla každému bez rozdílu věku jen prospět. Spočítejte si někdy, kolik to bylo kroků od kdysi prosperujícího Culkova hotelu kolem náměstí na protilehlou stranu ke kostelu a zpět. Tisíc a více. Přepočtete si to na metry. A kolik těch obchůzek za večer bylo. Na korze bývalo pěkně nejen v čase, kdy z parku celým náměstím voněly kvetoucí lípy, ale i v mrazivých dnech, kdy sníh křupe pod nohama, věž na kostele má bílou příkrývku a hodiny do ticha odbíjejí čas dlouhých zimních večerů.

Za večerními okny dnes blikají světla televizních obrazovek, které jako pomyslný magnet přitahují lidi z životem kdysi kypícího korza, aby je uvěznila do pohodlných křesel před sebou. Rozvoj informačních technologií neustále pokračuje. Potřebnou informaci ke školnímu úkolu místo od spolužáka v sousedství získáme prostřednictvím INTERNETU, aniž bychom se zvedli ze židle. Po jeho či jiné síti budeme mít možnost vyhledat si naši vyvolenou třeba z vedlejší ulice. Časem nám obdobné zařízení ještě vyššího řádu bude schopno vyslat i její zakódovanou vůni.

Jen v parku na náměstí budou ještě stát lípy a trpělivě čekat na příchod osamělého chodce, aby mu svou vůni připomněly alespoň něco ze ztraceného korza.

Absurdní? Ne tak docela. Nechme filozofování a pojďme korzovat na rynek.

Z HISTORIE POHLEDNICE

I. Vznik a vývoj pohlednicové tvorby.

Na vývoji a vzniku pohlednice se podílela řada skutečností a událostí, přesné datum vzniku nelze spolehlivě stanovit. Samotný vývoj pohlednice trval přibližně dvacet let, od roku 1870 do roku 1890.

Počátkem 19. století vznikla ve vyšších společenských vrstvách nová móda - zasílání gratulačních lístků s obrázky zachycujícími tehdejší život lidí, nebo s obrázky květin a karikatury. Většinou je doručoval soukromý posel v malých obálkách spolu s dárkem. Obrázky se objevily také na soukromých dopisních papírech. S těmi se však setkáváme jen vzácně, protože šlo o nákladnou záležitost. Takový dopisní papír s vyobrazením Polné používal od 60. let minulého století polenský starosta a obchodník Antonín Pittner. Jde vlastně o první vyobrazení Polné používané v korespondenčním styku. V případě gratulačních lístků i dopisních papírů jde o předchůdce pohlednic.

Písemná sdělení si lidé po staletí předávali formou uzavřených listovních zásilek - dopisů, které byly na zadní straně pečetěny. Vývoj postupně směřoval ke vzniku jednoduché poštovní zásilky, která by umožnila rychlejší a praktičtější předávání krátkých zpráv. Proto byl od 1. října 1869 v Rakousko-Uhersku, jako v prvním státě na světě, zaveden korespondenční lístek - dopisnice, známka v hodnotě dva krejčary s portrétem panovníka, císaře Františka Josefa, byla na dopisnici vytištěna ve žluté barvě. Nejspíš proto se prvním dopisním světem říkalo "žlutásky". Veřejnosti byla dopisnice přijata velmi příznivě a jen za prvé tři měsíce po zavedení jich bylo na poštách v rakouských zemích prodáno tři

milióny kusů. V následujících letech dosáhl prodej více než jedné miliardy. Žlutásky měly nižší výplatné (doručné za obyčejný uzavřený dopis činilo 5 krejcarů), a proto se v poštovním provozu rychle uplatnily.

Po vzoru Rakouska-Uherska zavedly vzápětí dopisnice Anglie, Německo, Švýcarsko, Belgie a postupně i další státy. Během 70. let 19. století si dopisnice rychle vydobyla výsadní postavení v korespondenčním styku téměř na celém světě. Zavedení dopisnic, jejich obliba i masové využití se stalo rozhodujícím základem vzniku a později velkého rozšíření samotných pohlednic.

Nebývalý rozmach poštovníctví podpořený také rozvojem železničních spojů si vynutil celou řadu nových poštovních předpisů, z nichž mnohé umožnily a vytvářely podmínky pro vznik pohlednic. V roce 1872 vydala c.k. poštovní správa ve Vídni nařízení, kterým povolila soukromým podnikatelům provádět reklamní přitisky na adresní straně dopisnic. Mnozí podnikatelé připojili k textu firmy i obrázek (továrny, výrobku, města, kde firma působila). Z dopisnic se počala nasměle vyvíjet pohlednice. Zákonem z 12. prosince 1884 byl povolen tisk privátních dopisnic - pohlednic. Z malých dotiskovaných obrázků se stávaly větší a nápaditější. Pohlednice z tohoto přechodného vývojového období byly černobílé nebo jednobarevné, byly většinou špatně tištěné a dosti nevýrazné. Tisk se však postupně zdokonaloval, začalo se používat většího počtu barev, modernější techniky i lepšího papíru.

Dopisnic s přitisky polenských firem z tohoto období nacházíme velmi málo. Zmíníme je ve druhé části příspěvku - TISK

POHLEDNIC POLNÉ v následujícím čísle POLENSKA.

Zlatý věk pohlednicové tvorby nastal po roce 1896. Pohlednicový průmysl používal k tisku pohlednic postupně litografii (kamenotisk), světlotisk, knihtisk a fotografii. Litografie se rozšířila hned po roce 1890 a získala si značnou oblibu, která mezi sběrateli trvá dodnes. Vydavatelé se od samého počátku ve velmi silné konkurenci usilovně předháněli v nejrůznějších novinách, nápadech a zvláštnostech. Trh byl zaplaven širokou a pestrou škálou nejrůznějších druhů pohlednic. Vznikaly pohlednice s barevnými emblémy, vysouvací, s otáčivými kotouči, plastické (tisk z hloubky), pohlednice zdobené zlacenkou, peřím, tkaninou, mechem, rozdrčeným sklem, korkem, lidskými vlasy apod. Sportřebitelé nevycházeli z údivu a obyčej se stále zvyšoval. Pohlednice začaly sloužit nejen k zaslání krátkých zpráv, ale také pozdravů z cest, blahopřání a gratulací, nebo jen k potěšení hezkým obrázkem. Rovněž námětů pohlednic přibývalo. Postupně byly vydávány nejen pohlednice měst a obcí, ale i jednotlivých domů, hostinců, pivovarů, mlýnů, kostelů, nádraží ..., dále pohlednice historické, žertovné, divadelní, milostné, artistické, národopisné, umělecké, květinové, náboženské, vánoční a velikonoční, vojenské, ale také pohlednice spolků, významných osobností, dopravních prostředků atd. Tvorba pohlednic do jisté míry závisela na tehdejší lidovém a měšťanském vkusu a pokud chtěl vydavatel v silné konkurenci prosperovat, musel vyniknout. Vznikaly tak zajímavé kombinace litografie a reliéfového tisku, nejrůznější koláže a dokonce pohlednice ručně malované. Na přelomu 19. a 20. století tak vznikla celá řada umělecky hodnotných pohlednic, ale také mnoho

nevkusných kýčů. Zaslání pohlednic se stalo módou na celém světě a pošty jimi byly doslova zaplaveny. Pohlednice překonávaly obrovské vzdálenosti a svým způsobem sblížovaly lidi všech kontinentů. V době bez kina a televize zprostředkovávaly pohled na vzdálenější svět. Jejich sbírání se stalo oblíbeným koníčkem. Vezme-li v úvahu, že většina lidí napíše během roku několik dopisů, ale rozešle desítky pohlednic z cest, výletů, k jmeninám a všeobecným svátkům, pak musíme připustit, že pohlednice přispívala k hospodářskému i kulturnímu ruchu. Erár měl také prospěch: rostoucí příjmy z poštovního a z daní. V rodinách se pak za desetiletí nashromáždí velké množství pohlednic. Mnohé z nich putují do kamen nebo do sběru, nemalou část však přece jen zachrání sběratelé. Jim patří dík za zachování mnohdy jedinečných dokumentů.

Začátkem 20. století byla pohlednice nejrozšířenější poštovní zásilkou a umožnila komunikaci do té doby v lidových vrstvách nevídanou. Klasické období "zlatého věku pohlednic" je mezi sběrateli ohraničeno léty 1896 - 1905. V tomto období byly vydávány pohlednice s tzv. dlouhou adresou (přes celou jednu stranu, zatímco na druhé straně byl obrázek a místo pro písemné sdělení). Rokem 1906 éra pohlednic s dlouhou adresou končí. Členské země Světové poštovní unie se dohodly na paušálním používání levé adresní strany pro korespondenci.

V průběhu I. světové války začala výroba pohlednic upadat. Nastal pokles úrovně v tvorbě a vydávání. V poválečné inflaci v letech 1919 - 1925 zanikla pohlednice téměř docela. Její vývoj stagnoval i v době meziválečné. Koncem 20. let se natrvalo ve výrobě pohlednic prosadila fotografie, která sice zjednodušila výrobní techniku, ale vytlačila dřívější mnohostrannost a

pestrost. Černobílý tisk vytlačil kolorované kresby, nastoupila fádnost a stereotyp.

Pohlednice z prvních let po II. světové válce také nepatří mezi dobré a mají pouze dokumentační hodnotu. Teprve až po roce 1965 nastal určitý vzestup a větší zájem výrobců o zkvalitnění pohlednicové tvorby. Barevné okénkové pohlednice vyvolaly novou vlnu zájmu i v oblasti sběratelství. Kvalitativní obrat způsobil i fakt, že se zdokonalily tiskařské stroje a uplatňovaly se nové vynálezy a postupy v oblasti tiskařské techniky. Výrobci pohlednic přišli s několika novinkami. Velký úspěch za-

znamenal pohlednice plastické, na kterých se obrázek při pootočení měnil nebo pohyboval, dále pohlednice kulaté a také různé soubory hradů a zámků, herců a zpěváků apod.

Od roku 1990 se znovu na trhu objevil pestrý výběr nejružnějších druhů pohlednic z produkce velkých nakladatelství i malých vydavatelských firem. Mezi nimi se po 100 letech objevují reprinty starých litografií, které se znovu úspěšně prodávají.

pokračování příště

Dušan Cendelín

POLNÁ NA NEJSTARŠÍ DOPRAVNÍ SÍTI

Název tohoto textu je poněkud zavádějící, neboť dopravní síť v jakékoliv době neměla nikdy konstantní podobu. Vždy se průběžně vyvíjela tak, jak se v daném prostoru vyvíjela i společnost a její potřeba dopravy. Nejstarší sítě jsou v tomto případě myšleny určité prostory v krajině, u kterých lze předpokládat jejich využívání vzhledem k jejich pro dopravu výhodné poloze. Tyto polohy byly natolik závažné, že se komunikace na nich příliš neměnily, resp. byly používány po velmi dlouhý čas, zejména v předhistorické době. Nejcharakterističtějším znakem těchto komunikací bylo využívání nejsušších míst při zachování nejpřímějšího směru. Tento základní princip starých nezpevněných dálkových komunikací je možno ověřit při terénním výzkumu na stopách, které tyto komunikace v krajině zanechaly.

Vývoj bádání na téma starých stezek je vývojem hlavně historickogeografických metod. Výslednicí těchto metod jsou nepřímé důkazy, za jejichž pomoci jsou

konstruovány jednotlivé trasy stezek. Pro nejstarší dopravní síť jsou použitelné jen v omezené míře, neboť mnohé (ba většina) z těchto historických informací pochází z mladších časových rovin. Nicméně v omezené míře budou někdy použity i v tomto textu.

Terénní výzkum, až na jednu náhodnou výjimku, autor v okolí Polné neprováděl. Tento nanejvýš důležitý zdroj informací a jeden z nemnoha důkazů, může v budoucnu závěry tohoto textu potvrdit, ale také vyvrátit. Složitost problematiky starých komunikací posouvá velmi často mnohé úvahy a závěry do hypotetické roviny.

Vysočina byla kolonizována pozdě, což řešení tras starých stezek poněkud zjednodušuje. Lze totiž předpokládat jen velice omezený počet stezek spojujících úrodné enklávy Moravy a Čech. Komunikační prostory moravské části Vysočiny jsou určeny dvěma řekami - Jihlavou a Oslavou. Kolem těchto řek probíhala doprava

směrem do středního Polabí a pražské kotliny. Polná leží mezi těmito řekami neda-leko evropského rozvodí, přece však dost daleko od míst, kde dopravní koridory po-dél těchto řek toto rozvodí překonávají. Ty-to dva koridory Polnou nezasáhly. Návaz-nost řek Jihlavy a Želivky a zejména Osla-vy a Doubravy vytváří výhodné dopravní prostory, pro které jsou charakteristická dlouhá, poměrně suchá návrší. Existenci třetího možného koridoru, který by prochá-zel mezi těmito dvěma, komplikuje složitá síť vodních toků bez toku dominantního, který by vytvářel páteř dopravního korido-ru. Zde je třeba zdůraznit, že u nejstarších dálkových komunikací se nepředpokládá (terénní výzkum to potvrzuje) delší vedení stezky údolní nivou vodoteče, neboť takto situované komunikace, citlivé na zamokře-ní, již vyžadují údržbu nebo přímo výstav-bu trasy. Toto se začalo dít až ve středověku.

Polná představovala ve středověku výz-namný bod na komunikaci spojující cen-trum státu s Brnem. Že tento stav byl patrně až produktem středověku, snad nazna-čí následující řádky. Dosavadní stav bádá-ní o starých stezkách je typický svým zaměřením na spojení s centrem českého státu. To samo o sobě význam tohoto bá-dání nesnižuje, pokud se ovšem tímto po-hledem na daný problém neřeší i staré stezky používané před vznikem českého státu. Tam zákonitě nastává zkresení až mystifikace. Prostor pražské kotliny, jakko-li pro osídlení Čechů důležitý, je třeba při řešení starých komunikací brát jako který-koliv jiný prostor starého osídlení. Na to se bohužel často zapomíná, a stezky z histo-rického období se automaticky posouvají i do předhistorických časových rovin. Střed-ní Polabí, kam směřoval dopravní koridor podél Oslavy, byl patrně nejdůležitější cilo-vý prostor, který motivoval směr dopravy v této části Vysočiny v předhistorických

časových rovinách. Levobřežní stezka jdoucí tímto koridorem zanechala mezi Oslavany a Žďárem nad Sázavou množ-ství stop v terénu, mnohdy impozantních rozměrů. Na pravém břehu řeky se tak vý-razné stopy nenašly. Budto šla většina do-pravy po břehu levém, nebo může být pří-činou i tvrdé žulové podloží, které zabráni-lo vzniku těchto stop. U pravobřežní trasy je možno si představit brod přes řeku Balinku v horní části velkomeziříčského ná-městí s obtížným traverzováním do svahu k dnešnímu zámku. Tento brod by se vy-hnul zamokřené kotlině, avšak na horním toku Oslavy by trasa patrně stejně musela přejít na druhý břeh pro zamokření krajiny - dnes rybníčních pánví. V celém svém průběhu je tato trasa mnohem náročnější, má více brodů, na rozdíl od levobřežní je však bližší řece. Její význam, funkce a vů-bec věrohodná existence je zatím nejas-ná. Levý břeh Oslavy (a Chvojnice) sledu-je řada románských kostelů, které vznikly sice již v historické době, ale svou přítom-ností naznačují důležitost tohoto prostoru v jinak pozdě kolonizované krajině. Sou-tok Oslavy s říčkou Balinkou, tedy budoucí Velké Meziříčí, tato stezka obchází. Důvo-dy jsou prozaické - soutoky vodotečí vždy představují nejzamokřenější, tedy nejhůře prostupné, pro dopravu nebezpečné úze-mí. Stezka podél Oslavy a dále Doubravy, ne dobře pojmenovaná jako Libická, ne-měla nic společného s prostorem budoucího Brna. To leží ve výběžku Dolnomorav-ského úvalu na severojižním dopravním koridoru (původně snad pouze v jeho blíz-kosti). Nutnost spojení prostoru Brna s centrem státu vznikla patrně až při vzniku moravských údělů, snad již v 11. století. Do této doby je možné klást počátky spo-jení přes Polnou. Dá se předpokládat, že při vzniku potřeby nového dopravního směru se nejdříve využívaly alespoň čás-tečně trasy starší a teprve odklonem od těchto starých směrů vznikaly trasy nové.

Směr od Brna navázal na koridor Libické stezky někde v okolí Velké Bíteše a odklonem od ní mohl vzniknout průchod kotlinou Velkého Meziříčí, kde patrně u obtížného brodu vznikl později i hrad. Že asi nešlo o běžné feudální kolonizační sídlo, jakých je na Vysočině mnoho, naznačuje jeho pozdně románské jádro. Hrady této stavební dispozice byly často zeměpanské a byly postaveny většinou u dálkových stezek (Buchlov, Brumov, Lukov, Landštejn, Veveří). Že směr od Meziříčí na Polnou asi nebyl součástí staré dopravní sítě, ale vznikl až jako důsledek společenských změn raného feudalismu, může naznačovat několik faktů. Kromě patrně značného zamokření kolem říčky Balinky jsou tu jména osad dokládající intenzivní kolonizaci zalesněného území - Stránecká Zhoř, Nová Zhoř, Frankův Zhořec. Vznik probošství třebsického kláštera v Měříně je patrně rovněž kolonizačním aktem. Žádné ze jmen obcí mezi Velkým Meziříčím a Polnou není výrazně starého původu jako některá jména osad na trase Libické stezky (Vaneč, Videň, Nesměř). Mimo chrám v Měříně ze 13. století zde neexistuje sakrální stavba starého založení. Jméno osady Arnolec se zčeštilou německou přívlastňovací koncovkou datuje tuto osadu ne dříve než do 13. století, neboť před rokem 1200 se výskyt těchto jmen nepředpokládá. Osada Stáj na výrazné křížovate Žďár n/Sáz. - Jihlava, Vel. Meziříčí - Polná je pravděpodobně až z vrcholu středověku, z doby rozvoje formanské dopravy. Konkrétní vedení trasy západně od Meziříčí lze odvodit z terénní situace průchozího prostoru. Starší trasa je patrně na Kochánov a na Blížkov těsně pod Arnoleckými horami, která je poněkud sušší a nejkratším způsobem směřuje k Polné. Trasa přes Stráneckou Zhoř do Jihlavy s odbočkou na Polnou v Měříně upoutá svým přímým směrem a to i v úsecích, kde vede vlhkým terénem. Mohla vzniknout v době

objevu stříbra v Jihlavě, kdy prudce narostl význam tohoto místa, a představuje patrně plánovitě založenou komunikaci, předchůdkyni budoucí silnice. Trasa přes Blížkov se po vzniku této silnice (lze li to tak říct) asi rychle změnila v jen lokální komunikaci. Obě zmíněné trasy již mají charakter komunikací středověkých, který se zachoval dodnes. Hlavním jeho rysem je vedení i dálkových tras lidskými sídly a sestup i do nižších a vlhčích ploch. Přesné vedení trasy k Havlíčkovu (původně Smilovu) Brodu nelze vzhledem k složitému terénu věrohodně určit. Snad v budoucnu něco napoví případný terénní výzkum. Velmi nápadný je zlom silnice v Záborné. Mohlo by to znamenat původní pokračování přímo k Věžnici a teprve později nucený odklon (snad kvůli mýtu nově založeného města), k Polné. Že Věžnice na středověké trase ležela, dokazuje i její zbytek tzv. Klešter, který k Věžnici směřuje. Tato stopa staré komunikace a prudké změny směrů však současně dokazují, že historickým jádrem města neprocházela komunikace staré dopravní sítě, což asi neplatí o jeho blízkém okolí.

Východně od Polné existuje ideální prostor pro typ staré komunikace, po které by se mohl uskutečnit odklon od Libické stezky. Tento prostor se Polné nejvíce přibližuje u Skryšova, směřuje k jihovýchodu kolem Netína a Olší a končí v Mostišti. Je zde minimum brodů a máji lidská sídla, která vznikala nedaleko u pramenišť, nebo vodotečí. Zda byl využit, není možno zatím říci. Při odklonu trasy od Libické stezky by jeho užívání bylo ideální v době, kdy kolonizace ještě nepokročila do centrální Vysočiny, tedy v době minimálního, případně žádného osídlení. Příkladem takto využitého zemského zlomu je stezka vedoucí po jednom z hřebenů Boskovické brázd, ověřená terénním výzkumem. Je nutno ještě připomenout, že tato "suchá trasa"

má pokračování až do Přibyslavi a kromě pomístních jmen typu Stráž na obou koncích této hypotetické stezky je zde i místní jméno Jablonná. Jména tohoto typu se obecně dávají do souvislosti se starými celnicemi. Osada Mostišťe s románským kostelem sv. Marka (byl i patronem kupců) a zaniklým středověkým hrádkem byla vzhledem ke svému jménu s nějakou důležitější komunikací jistě spojena. Jak byl most, zachycený v místním jménu, situován, lze jen těžko odhadnout. Od Meziříčí na Žďár se ve středověku jezdilo patrně západněji jak naznačují jména Loupežník, Závist (hospoda), Záseka (strážní a obranné stanoviště na stezce, pravděpodobně hlavně v raném středověku). Průchod soutěskou, kterou vytváří Oslava severně od města, byl před staletími sotva myslitelný. Problém je zatím neřešitelný. Lze snad jen konstatovat, že patrně nebyl součástí nejstarší dopravní sítě. Jak jméno, tak i stará sakrální stavba však dokazují, že se zde, pokud jde o dopravu, událo něco ještě před vznikem Velkého Meziříčí.

Hledají-li se další možné komunikace na Polensku, tedy komunikace nejstarší dopravní sítě, je třeba si znovu připomenout přítomnost důležitého evropského rozvodí. Zatímco řeky Oslava a Jihlava vytvářejí dopravní koridory ve směru SZ - JV, je toto rozvodí na tyto koridory přibližně kolmé. Využití rozvodí jako dopravního koridoru z jižních Čech, od pravěku osídlených, do východního Polabí, případně Slezska je nedoložitelné, nicméně je nelze vyloučit. Něco naznačují toponyma Cerekev jihozápadně od Jihlavy. Využití rozvodí oproti návrším kolem velkých vodních toků je méně příhodné, neboť v těchto místech často vznikaly mokřiny o čemž svědčí krajina kolem Žďáru a Bohdalova.

Funkci spojení západní Moravy a Znojemska s Čechami plnila mimo jiné tzv. Haberská stezka. Průběh této komunikace

byl dosti podrobně zpracován, nejpodrobněji pak Ivanem Vávrou. Jeho práce je typická využíváním historickogeografických informací, průběh trasy je však řešen jako jednou provždy daný (až na malé posuny). V úvodu práce přiznává této stezce prehistorický původ, přesto trasu rekonstruuje způsobem, který je akceptovatelný pouze pro mladší časové roviny. Je to tedy studie historické trasy této stezky, prehistorické spojení Znojemska a středního Polabí však neřeší, neboť ignoruje základní krajinné predispozice tak charakteristické pro staré stezky v nejstarší dopravní síti. Autor tohoto textu je názoru, že trasa přes Čáslav, Habry a H. Brod vznikla až v počátcích českého státu, stejně jako odbočka od Libické stezky na Meziříčí (Mostišťe). Zdá se velice pravděpodobné, že prostor budoucí Polné ležel v těsné blízkosti výše uvedené stezky. Průchodní prostor "suché trasy" ohraničoval na východě hřeben Arnoleckých hor, na severozápadě od Polné pak příliš zamokřené povodí potoka Šlapanky s jejími přítoky. Otázku brodu přes řeku Jihlavu naznačil ve své práci i Ivan Vávra. Vzhledem k celkové situaci vodotečí v prostoru Luk nad Jihlavou by šlo upřesnit, že se mohl nacházet mezi Přiseckým potokem a drobným potůčkem od trati Na oboře. Rekonstrukce této hypotetické stezky by mohla být následující. Brtnici míjela východně po návrší vedoucí od Štěměch a Kněžic. Někde pod Střížovem přetínala říčku Brtnici, kolem Svatoslavi a Předboře se dostala k brodu přes Jihlavu. Dále procházela těsně vedle dnešního Velkého Beranova, asi ve vzdálenosti jednoho kilometru minula prostor dnešní Polné a u Věžnic přebrodila potok Šlapanku. Další brod byl až v dnešní Přibyslavi, k němuž se sestupovalo kolem osady Dvorek. Trasa do Chotěboře je opět tzv. "suchou trasou". Při hrubém dodržení směru lze na těchto patnácti kilometrech překonat pouze dva brody -

dopisní papír s vyobrazením Polné

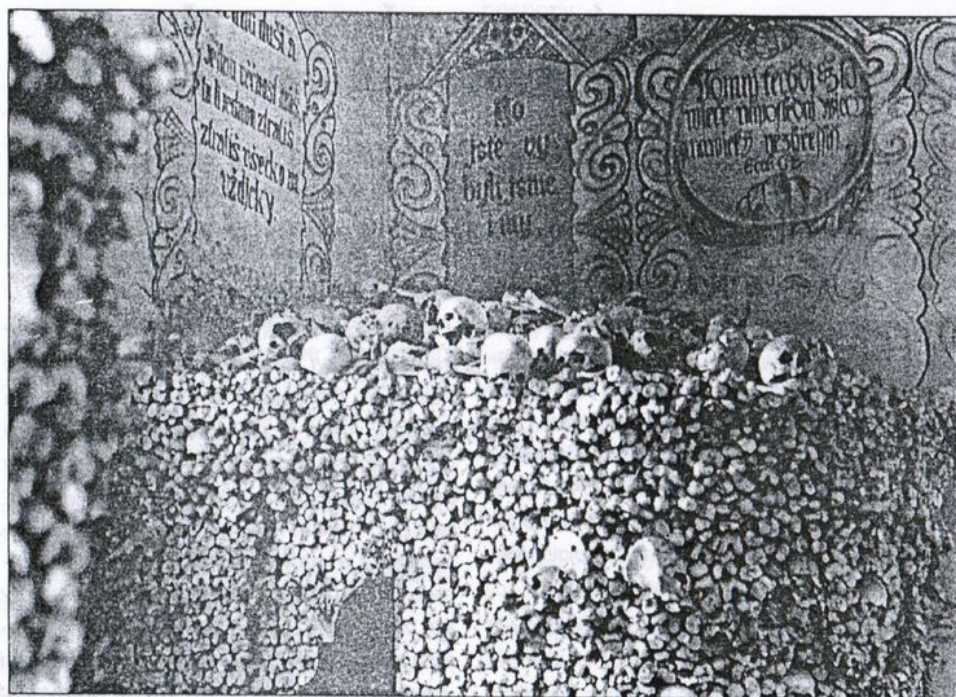

prvním dopisnicím světa se říkalo "žluťásky"

Nížkovský kostel sv. Mikuláše – v popředí menší stavba kostnice

Foto: Jan Vytačil

Jedna z kostních hranic

Foto: Jan Vytačil

Doberský potok a Jitkovský potok. Někde v prostoru Chotěboře mohlo dojít ke spojení této hypotetické větve Haberské stezky se stezkou Libickou, jejíž další směr byl určen hřebenem Železných hor až do Polabí. Na trase je několik jmen se starými převlastňovacími koncovkami. Jsou to Chotěboř, Přibyslav, Jeneč, Předboř, Svatoslav. Na pozdně kolonizovaném území mohou představovat starší osídlení a s tím i náznak komunikace, nikoliv fakt, že vznikla v předhistorickém období. Severně od Přibyslavi je pomístní jméno Hatě. Nelze pominout ani nález mincí z třetího století v Polné. Popisovaná trasa téměř paralelně sleduje historickou Haberskou stezku a co do délky je přibližně stejně dlouhá. Značně se však liší mnohem menším počtem brodů a z toho plynoucím menším vertikálním členěním.

Walter Kuba

MOJE SETKÁNÍ SE ZDEŇKEM MATĚJEM KUDĚJEM

"V padesátých letech se Z. M. Kuděj zavázal, že napíše pro Krajské nakladatelství v Havlíčkově Brodě román o sklářích na Vysočině s názvem Mariánská huť. Ještě než začal psát vybral si - jak už to tehdy bývalo zvykem - na tuto práci zálohu. Román psal, psal, ale jaksi s ním nemohl být hotov a nakladatelství ho marně upomínalo o rukopis. Bohémský autor podle zvyku svého přítele Jaroslava Haška, jehož často navštěvoval i na Lipnici, prodal totiž rukopis románu - možná nedokončeného - ještě Jaroslavu Císařovi, který jej někam založil, a tak se ztratil.

O tomto svém posledním beletristickém díle mluvil Z. M. Kuděj jako o vrcholu své literární činnosti, leč vždycky se šibalským úsměvem.

Poznatek o rozdílném vedení historických a prehistorických stezek naznačuje zejména terénní výzkum. Právě ten patrně v budoucnu rozhodne, zda hypotéza o prehistorické trase Haberské stezky zůstane jen hypotézou, či nikoliv.

Polná zůstane zajímavým bodem na nejstarší i středověké dopravní síti. Řešení jednotlivých linií těchto sítí může ještě přinést mnohá překvapení. Kupříkladu dobytčí trasy, které byly využívány až do nedávné minulosti a nebyly často zcela identické s dopravní sítí. Rozhodující slovo může mít teprve se rozvíjející terénní výzkum. A to jak při konkrétních objevech nových tras, tak i druhotně při korekci výsledků získaných teoretickými metodami.

Po jeho smrti mne vyzvalo nakladatelství Československý spisovatel, abych uspořádal výbor z literárního díla Z. M. Kuděje. Shledávaje materiál domníval jsem se, že rukopis Mariánské huti neexistuje.

Avšak za nějaký čas poté, co vyšlo v nakladatelství Československý spisovatel Kudějovo Dobrodružné cestování, poslala mi paní Anna Soukupová z Litomyše, u níž tento spisovatel v posledních letech svého života bydlel, opis rukopisu Mariánská huť, ovšem - velmi neúplný. Z 87 očíslovaných a strojem hustě popsaných stránek (50 řádků na každé stránce) chyběly str. 1 - 2, 15 - 22, 36 - 45, 65 - 69, 85 a nezjistitelný počet stránek posledních. Dostal jsem tedy 56 stránek. Na každé opravoval Z. M. Kuděj červeným inkoustem překlepy

a chyby, je tedy naprosto jisté, že jde o opis jeho rukopisu nebo přepis jeho diktátu.

Ovšem napsat z tohoto torza román bylo zhoľa nemožné. Poněvadž však materiál byl bezesporu zajímavý, pokusil jsem se přepsat z něho pět kapitol, z nichž každá má uzavřený děj jako povídka. A tak z chystaného románu *Mariánská huť* vznikl menší cyklus povídek dobově zasazený do druhé poloviny minulého století. Do autorova textu jsem musel přirozeně zasahovat velmi hluboce, ale snažil jsem se zachovat sloh, jak jsem jej poznal z jeho literárního díla.

*Poněvadž Z. M. Kuděj žil na Vysočině mnoho let a miloval ji celým svým srdcem, domnívám se, že poslední literární dítě této lásky - *Mariánská huť* - nemůže chybět v edici tohoto kraje."*

Uvedl v ediční poznámce ke knižce vydané Východočeským nakladatelstvím v Hradci Králové v roce 1964 František Hampel.

Setkání se zajímavými lidmi bývá často dílem náhody. Když jsem se v roce 1951 přestěhoval do Dobronína, kde jsem pracoval jako vedoucí expedice v místních sklárnách, pohyboval jsem se často při nakládce vagonů i na místním nádraží. Na svačinu jsme občas chodili do nádražní restaurace, kde byl tehdy vedoucím pan Šindelář. A právě zde jsem poznal Z. M. Kuděje.

Nikdo ze stálých hostů - ani pan Šindelář - nevěděl, o koho se vlastně jedná. Při prvním setkání jsem se domníval, že je to obyčejný tulák. Vzpomínám si, že na hlavě nosil takový zvláštní klobouk, na zá-

dech obyčejný ruksak. Trochu připomínal Krakonoše, jen neměl tak dlouhé vousy.

Jednomu z dalších setkání byl přítomen i pan Kratochvíl, syn majitele brusírny dráhočumá a v té době můj nejbližší nadřízený z podniku ve Světlé nad Sázavou. Řekl mi, kdo je ten tajemný pocestný.

Sedli jsme si společně k jednomu stolu. Z. M. Kuděj se při svých častých cestách do Polné zastavoval v nádražní restauraci v Dobroníně, když čekal na vlakové spojení.

Všichni tři jsme společně zašli do místní huťe za skláři. Tehdy tam pracovali vyhlášení mistři svého oboru Zákosteleckové, Jungvirtové, Dvořákové a také známý šprýmař Tonda Kabelka. Z. M. Kuděj si sedl na starou lavici a pozoroval skláře při práci. Pokud se pamatuji, dali mu napit čerstvého piva, které právě jedna z pomocnic přinesla ve džbánku z místní hospody.

Při cestě zpět na nádraží pan Kuděj nadšeně hovořil o sklářích a jejich řemesle. Nevím, jestli v té době měl již napsané své poslední dílo *Mariánská huť*, nebo na něm ještě pracoval. Bylo ale vidět, že řemeslu rozumí a že má skláře rád. Prý i proto, že se za chladných dnů může u sklářských pecí ohřát a pozorovat skláře při práci.

Byl to bohém, společně s Jaroslavem Haškem trávil mnoho času na Lipnici, ale často byl i s mistrem Jaroslavem Panuškou, malířem, který tak mistrně dokázal svým štětcem zachytit krásy Vysočiny, zejména samotné Lipnice a okolí.

Snad se dosud nedocenený Z. M. Kuděj svého posmrtného uznání ještě dočká, jako mnozí před ním. Myslím, že by si to zasloužil.

TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL POLNÁ

VII. část

V září roku 1938 se v Polné objevili první uprchlíci z pohraničí. Sokol dal k dispozici svou tělocvičnu, provizorně zřízenou v prostoru zámku v jarních měsících před sletem. Dvacátého šestého září dorazilo do Polné 240 uprchlíků ze Sudet, byli ubytováni jednak v sokolské tělocvičně, jednak v tělocvičně dívčí školy. Již 21. září zastavil Sokol svou tělocvičnou činnost a spolu s členy Střelecké jednoty organizoval hlídky. Dne 24. září v poledne rukovali polenští muži. Sokol a Červený kříž, v němž působilo také 20 sokolek, organizovaly pomoc uprchlíkům. Na 20. října svolala sokolská jednota schůzi všech polenských spolků, zúčastnilo se 80 osob. Starosta Sokola MUDr. Šafařík zde informoval o nutnosti další pomoci lidem z pohraničí. V následujících dnech se uskutečnila velká sbírka šatstva a nábytku. Napjatá atmosféra se promítala i do činnosti spolků; koncem listopadu 25 členů Sokola písemně požádalo vedení jednoty o vyloučení občanů židovské národnosti. Sokolský výbor se jednomyslně postavil proti a žádost nejen zamítl, ale i odsoudil. Dne 26. prosince sehrál Sokol Polná na rybníku Peklo hokejový zápas s Přibyslaví, Polná vyhrála 6 : 1. Silvestr se slavil U Slovana, ale v zápise stojí, že proběhl víceméně ze zvyku.

Od počátku roku 1939 Sokol svou činnost omezil. Bylo rozhodnuto postavit nový biograf v levé části zámku. Protektorátní noviny Večerní české slovo přinesly 15. května článek o zbourání zámecké zdi v místě, kde chce Sokol stavět biograf. V tu dobu již byla stavba v plném proudu. Dne 21. června schválilo Městské zastupitelstvo prázdninový pobyt dětí z Plaveckého klubu Brno a z TJ Sokol Dejvice. Přijely

počátkem července a byly ubytovány ve škole. Pouť byla slabší než jiné roky a o sokolské kulturní činnosti nejsou záznamy.

V lednu 1940 bylo nařízeno zavedení dvojjazyčných německo - českých názvů. Byly zakázány oslavy Masarykových narozenin 7. března a také pálení čarodějnic 30. dubna. Dne 8. června polenský Sokol uspořádal okrskové cvičení, jehož účastníci byli přivítáni již v sále nového biografu v zámku. Město Sokolu prodloužilo licenci na promítání filmů a biograf byl velmi navštěvován. Na prázdniny opět přijely děti z Brna a z Dejvic, které kromě sportovní a zábavné činnosti pomáhaly i na polích, pobyt v Polné ukončily 12. srpna. Dnem 26. září byl soudní okres převeden z Polné do Jihlavy a Polná se stala součástí jihlavského okresu. Dne 24. října se konala mimořádná valná hromada jednoty. Bylo rozhodnuto vyměnit sokolský trakt vpravo od brány zámku za úpravu levého traktu, kterou zajistí muzeum. Starosta Sokola Ing. Karel Sázavský se pokusil rezignovat na svou funkci, byl však znovu zvolen a funkci starosty přijal.

Ve dnech 20. a 21. ledna 1941 se uskutečnila ideová škola Sokola. Přednášky připravoval a vedl zejména bratr Václav Škarka. Dne 13. dubna 1941 byla úředně zastavena činnost všech sokolských jednot a veškeré jmění bylo zajištěno. Sokolský majetek připadl Kuratoriu, protektorátní organizace pro výchovu mládeže, která v Polné spravovala i cvičiště v zámku. Polenští sokolové stačili ještě v muzeu ukryt sokolský prapor a písemnosti. Následně byly rozpuštěny další vlastenecké organizace, Národní Matice, Orel aj. Na podzim byli v celé zemi zatýkáni sokolští funkcionáři. Učitel Václav Škarka, náčelník

polenského Sokola a člen župního náčelnictva byl zatčen 28. října, zemřel 7. března 1942 v koncentračním táboře Osvětim ve věku 35 let. Z 850 sokolských funkcionářů vězněných v koncentračních táborech se jich po válce navrátilo 60. Na památku Václava Škarky je v Polné pojmenována ulice a v budově chlapecké školy mu byla 7. března 1997 znovu odhalena pamětní deska odstraněná za komunistické totality.

V Praze byl 9. září 1943 popraven za ukrývání cizí osoby obchodník Bedřich Kracík, člen polenského Sokola a divadelní ochotník. Rovněž po něm je v Polné pojmenována ulice.

V době Pražského povstání vysílal pražský rozhlas od 5. května nejen naléhavé prosby o pomoc, ale zařazoval také sokolské pochody, zvláště skladbu Lví silou, vzletem sokolím. Začala poválečná obnova. Na 19. května byla do polenského biografu svolána schůze polenských sokolských funkcionářů. Určili datum valné hromady a zvolili své zástupce do místního národního výboru. Ústřední národní tělovýchovný výbor v Praze vydal 21. května směrnici, která sloučila Sokol, Dělnickou tělovýchovnou jednotu, Orel, Čs. všesportovce a další sportovní organizace pod jednu hlavičku, jejíž organizace měla vycházet ze sokolských směrnic.

Dne 3. července se konala v sále polenského biografu valná hromada, první v osvobozené republice. Starostou byl zvolen Ing. Karel Sázavský, I. náměstkem Jan Jekl, II. náměstkem Václav Neubauer, náčelníkem Oto Matula, náčelníci Eliška Šarková, praporečnickem Jan Šurnický, vzdělavatelem učitel Josef Provazník. Členy výboru se stali: Marie Klusáčková, Josef Láznička, Jindřich Procházka, MUDr. Antonín Šafařík, Karolina Tesařová, Antonín Kocourek, Karel Müller, Josef Ptačovský, Jan Štefáček a Antonín Varhánek. Jednalo se o vrácení biografu sokolské jednotě. Koncem července byl na valné hromadě Havlíčkovy župy zvolen Josef Láznička pokladníkem a Polná tak měla opět svého zástupce ve výboru župy. Dne 25. srpna uspořádali prázdninové hosté - sokoloci z Dejvic - veřejné cvičení. Činnost polenského Sokola se rozběhla opět naplno. 2. září se na sokolském cvičišti konala dožínková slavnost, 9. září pouťová taneční veselice (pouť byla ten rok obrovská), ve dnech 27. - 30. září se konaly Tyršovy hry v Havlíčkově Brodě, jichž se polenští sokolové v hojném počtu zúčastnili. 28. listopadu měl Sokol Polná dozor při cvičení v Nížkově a konec roku byl zcela v sokolské režii (vánoční besídka, Silvestr).

Pokračování příště

Jan Prchal

ROZHOVOR S JANEM MOKRÝM, STAROSTOU OBCE NÍŽKOV.

O nížkovské kostnici, cenné historické památce, jsme si přečetli ve Vikendu, příloze Rovnosti, v sobotu 14. června 1997. Starobylou horáckou ves v okrese Žďár nad Sázavou dnes navštívíme podruhé. Nížkov má nyní 520 obyvatel a v posledních komunál-

ních volbách zde s převahou vyhrála KDU-ČSL, která má většinu v patnáctičlenném zastupitelstvu. Jak se dokáže změnit tvář obce během několika let, o tom nás přesvědčil nížkovský starosta, kterému jsme položili několik otázek.

Pane starosto, jak je Nížkov zabezpečeno po stránce sociální?

V obci máme mateřskou školu, hřiště, tělocvičnu a sokolovnu, využívanou pro kulturní akce, kterou postavila ještě za první republiky místní Tělocvičná jednota Sokol Nížkov. V lékařském středisku ordinuje 2x týdně všeobecný lékař, 2x týdně zubní a 3x týdně dětský. Tři prodejny: nákupní středisko Jednoty, družstevní prodejna potravin a jedna soukromá prodejna stačí uspokojit základní potřeby obyvatel. Na co jsme velmi hrdí, je základní škola.

Ale v Nížkově byla přece do nedávna škola zavřená...

Ano, to je pravda a dokonce jsme byli plných 12 let bez školy. V roce 1990 jsme otevřeli první zrekonstruovanou část. Přístavby pak probíhaly vlastně ve třech etapách nákladem zhruba 5 milionů korun. Nyní je to pěkná devítiletka s devíti základními učebnami, s pěti odbornými učebnami a s pěti kabinety vybavenými moderní technikou. Do školy chodí děti z okolních obcí Buková, Špinov, Poděšín a Sirákov. Ve školním roce 1996/97 školu navštěvovalo 177 dětí.

Jaké byly další změny, které se výrazně dotkly obyvatel?

Kromě školy, která byla investičně náročná, jsme postavili nové bytovky pro 9 rodin. Byty mají charakter venkovského bydlení, jsou to vlastně řadovky se samostatnými vchody. Nejbližší obce Buková a Špinov spadají správně pod Nížkov. V Bukové jsme upravili komunikace, ve Špinově byl zaveden plyn. V Nížkově máme v provozu čistírnu odpadních vod, novou kanalizaci a 95 % obce je plynofikováno. V současné době probíhá rekonstrukce objektu, kde bude umístěna pečovatelská služba.

Jak je tomu s pracovními příležitostmi pro místní občany?

JZD se transformovalo, rozdělilo se podle obcí. Z bývalého JZD se odloučily obce Sázava, Hamry, Poděšín a Sirákov, ty teď hospodaří samostatně. V Nížkově vznikla ještě firma NIROS - Nížkovská rolnická společnost, která jako samostatný subjekt sdružuje pět soukromých zemědělců. Další čtyři občané se zabývají zemědělskou činností samostatně. Výroba je stejná jako dříve - pěstování brambor a obilí, chov vepřů a skotu. Je zde stavební firma Ing. Pospíchal, která zaměstnává 25 lidí. Větší firmou je agropodnik FRITAGRO na zpracování brambor. V sezóně je zde třísměnný provoz a zaměstnává až 60 lidí. Nížkovské středisko žďárské firmy AGROFARM zaměstnává až 25 lidí. Podmínky pro pracovní příležitosti v místě jsou myslím dobré.

Nížkov má mimořádnou historickou památku - kostnici z 18. století. Je vyhledávána turisty?

Kromě našich turistů navštívily v loňském roce Nížkov skupiny turistů z Německa, Holandska, USA, Rakouska a Velké Británie. Jedna kanadská televizní společnost zde natáčela dokumentární film. V jednom čísle časopisu National Geographic vyšel obsáhlý článek o nízkovské kostnici, snad i tato skutečnost vyvolala zájem ze strany zahraničních turistů. Letos na jaře přijel autobus plný turistů - učitelů z Bystřicka. Kostnice je velmi zaujala. V kostnici je uložen kosterní materiál 5 - 8 tisíc osob. Za každou kostrou je konkrétní osud člověka, a to je potřeba si uvědomit. Naše kostnice je vlastně naprosto výjimečné pietní místo. Při budování kanalizace jsme objevili podzemní chodby. Snad sloužily jako únikové cesty. Od domu čp. 8 vede chodba do kostela. Je zatopená vodou, ale i zde jsou uloženy kosterní pozůstatky zemřelých po morové epidemii v 18. století. Mrtvé tehdy hromadili do šachet a zahazovali vápem. V kostnici je

údajně jen zlomek z množství hnátů a lebek. Zemědělců bylo za sedmileté tereziánské války v okolí údajně na 60 tisíc. Podzemní chodby, které jsme objevili, jsou klenuté z kamene a cihel a jdou dost do hloubky. Zda pochází z dávných dob, nebo jsou to pozůstatky šachet z 18.

století, je třeba posoudit. Mohly to být prastaré chodby, které tehdy využili pro hromadné pohřbívání. Kostnici jsme nedávno opravili a turistům je přístupná. Obecní úřad v Nižkově návštěvníkům prohlídku ochotně umožní. Přijďte, těšíme se na vás.

Václav Fišar

550 LET POLENSKÉHO ŠPITÁLU

Jan Sezima (Sazima) z Rochova byl příslušníkem drobné šlechty, která mívala své statky v panských poddanských obcích a tvořila panskou družinu. Život v panské družině byl vždy snadnější než tvrdý venkovský život, který drobná šlechta opouštěla a dávala se pro lehký život měšťský do služeb svých ochránců jako úředníci.

Jan Sezima vstoupil do služeb Hynka Ptáčka z Pirkštejna a své jmění si neponechal, ale naložil s ním málo vidaným způsobem. Spolu se svou manželkou Kateřinou z Močovic vlastnili vsi Janovice a Skrýšov se dvorem a rychtami v obou vsích, lesem, dvorem a domem v Polné. Nemajíc dědiců založili polenský špitál pro chudé.

Zakládací listina ze dne 21. října 1447 dle opisu zněla takto:

"Ve jméno Boží Amen! Já Jan Sezema z Rochova vyznávám tímto listem před každým člověkem, kdož jej uzří anebo čtúcí slyšeti bude, že zdrav jsa, s svým dobrým rozmyslem a svú dobrou vůlí a přátelskú radú, znamenav krátkost a né věčnost tohoto světa, z daru Božího a milosti Ducha, Svatého, dal jsem a dávám dům svůj svobodný v Polné ke kostelu, aby z něho kostel byl, ve jméno panny Marie Početí, a ve jméno sv. Anny, matky panny Marie, a ve jméno svatých apoštolů Šimona a Judy a ve jméno sv. Voršily, s jejím

svatým tovaryštvem, mučednicemi, a k tomuto kostelu přidávám své vlastní vesky, Skrýšov s dvorem, s rybníky, s lesy, s křovinami a pastvinami, s potoky, s lukami i což k tomu přísluší, Janovice tu vesku se vším plným panstvím, nic sobě tu ani erbům i budoucím nepozůstávajíc ani zachovávaje, nýbrž nad předepsanému špitálu neboližeto kostelu. A tu aby chováno bylo dvanácte chudých, a jestliže by to zboží sněsti mohlo, a rybník nejhornější a největší ten kdykolivěk spuštěn byl a ryby prodány byly, aby ty peníze obráceny byly na okrášení toho kostela, buďto na skla, nebo na malování. A z dolejších dvou rybníkův, aby chudí odívání byli a k jejich potřebě, aby v postní dny jim dáváno bylo a knězi faráři s jeho konventem z každého rybníka kopu kaprů, aby tím pilněji služby boží vedl v tom špitálu se svými kněžimi a dále, aby z toho statku každý měsíc chudým lázeň spravena byla. Ourok pak který vychází, nebo padá ze Skrejšova neboli Janovic, t. j. čtyři kopy grošův, ten sobě a Kateřině, manželce své zanecháváme, jestliže by nás nouze neboli potřeba zašla, abychom mohli prodati nebo zastaviti, a nebo učiniti jak se nám nejlépe zdáti bude, do čtyřiceti kop grošů, čehož Bože nedej! A kúry, které z těch dvou vesnic mají dány býti, aby vždy jednou nebo dvakrát chudým do týhodné řem dáno a připraveno bylo, totiž v neděli a ve čtvrtek. A ženci a oráni, aby též ke špitálu bylo chudým. A

na každé suché dni má kázati a zjednati milostivě 9. lekcí sloužiti a zpívati i mši zádušní a čtyři zádušní mše čísti a za to má plat věčný, jakož v hlavním listu našem na Močovicích světleji a zjevněji napsáno jest. A také k tomu farář nadepsaný má kázati a zpívati mši na pět svátků nahoře psaných. A má kněze chovati, aby každý den mše sloužena byla v tom špitálu a jiné služby, jakož nahoře psáno stojí. A kdyby varhaník byl a v svátky na varhany bil, anebož houdl, tehdý dávám jemu ten plat, kterýž z toho potoka jakž od hrbovské cesty jde až do konce, což na mne sluší a k tomu vydáno býti z toho všeho statku na všecken rok kopu grošův, a to rozličně na časy uložené. A jakož urozený pán, p. Hynce z Pirkštejna a na Ratajích, pán můj milostivý rozpomenul se jest na věčnost a nestálou tohoto světa a přidal jest tomu špitálu na polepšení chudým svou vlastní ves Hrbov s peněžitým ourokem, což v ní jest, jakož v jeho listě zapsáno stojí. A já Jan Sezema a Kateřina manželka má máme špitálem a tím zbožím vlásti a spravovati do naší smrti. A když pán Bůh nás neuchová, tedy tím špitálem a tím zbožím má vláti a je spravovati kněz farář z Polné, křížovník zákona pražského anebo kterýž budoucí farář řádně uvedený a stvrzený od arcibiskupa pražského v Polné, a má to spravovati s radou a se staršími města Polné, a bez jejich rady nic nečiniti. A jestli že by farář polenský, rychtář, konšelé a starší obce nemohli to spravovati tak jak v tomto listě zapsáno stojí, a kdo by chtěl na to záduší sáhnouti, aby to vznesli na urozeného pána p. Jana z Sútice nejvyššího poručníka sirotkův, a tak dále na jeho budoucí erby dědičné toho zboží Polné. A jestižby kdo, nebo kterýkoli člověk, kteréhokoli řádu chtěl toto záduší rušiti anebo kaziti, tehdá, milý Bože rač na něj seslati malomocenství jako na Gézy a dále, aby padl v kladbu všemohoucího pána Boha i jeho milé matky a všech svatých.

A toho všeho vysvědčení a jistoty tvrdší a pevnější svou pečeti k tomu listu přivěsit dali, a připrosili jsme urozených pánův, p. Jiříka z Kunštátu a z Poděbrad, p. Jiříka z Dubé Vyšemberku a slovutných panošů Mikuláše z Rochova, sedením na Petrovicích a Jindřicha Lecha z Ropopes a Jana Beránka z Petrovic, že jsou podle nás také s námi své vlastní přirozené pečeti s jejich dobrým rozmyslem a jistým vědomím na svědomí k tomuto listu přivěsiti. Jenž jest dán a psán:

V Polné, ten den na jedenáct tisíc děvic. Léta od narození Pána Krista 1447. počítajice."

Po bitvě na Bílé Hoře, kdy se stali majiteli panství Ditrichštejnové, založili v roce 1689 vedle stávajícího špitálu nový špitál pro šest chudých tzv. "panský". Jeho zakladatel Ferdinand z Ditrichštejnu zasáhl tehdy i do ustanovení špitálu starého.

K pramenům Špitálské nadace v Polné a Přibyslavi otiskujeme dosud neznámý opis z roku 1935 ze zemských desek (pozemky Brno). Za poskytnutí opisu děkujeme panu Šánovi z Polné, zaměstnanci Lesního družstva Přibyslav.

Převádějí se zápisy z vložky č. 755 d.z.č.

Sine prescutato Vedlejší vložka

Na základě nadační listiny ve Vídni 13.4. 1689 a dekretu c.k. zemského soudu v Praze 23. 6. 1798 č. 7014 zástavní právo pro závazek na 6 nově umístěných lidí ve špitálu města Polné, podle kterého také již stávajících 12 špitálských chudých jest, pro které je také k hlídání určena paní, ročně na potraviny dávat peníze a sice: maso 483 liber, maso na 12 velkých svátků 49 liber, pšenice na mouku 3 měřice, žita na chleba 40 měřic, ječmene na kroupy 12 měřic, hrách 5 měřic, sůl 46. mázů, sádlo

84 liber, tvaroh 240 liber, mýdlo 26 liber, svíček v zimě 26 liber, kyselé zelí 3 vědra, zelí k vaření 7 kop, mrkev 7 měřic, řepa 3 měřice. Jestliže zelí a řepa na tomto statku může být zvlášť pěstována bez újmy vlastního hospodaření. Mladé pivo ze všech várek 2 vědra, přivařit ročně 10 sudů. Dvouliberních kaprů 50 kusů, pokud jsou po ruce, to jest v případě, že jsou rybníky vyloveny, tak mají být každý podzim tříkráte k jídlu malé bílé ryby a džberové ryby. Dřeva 60 sáhů, peníze pro 6 nových chudých k získání šatů a jiných potřebností 60 zlatých, z čehož ženě, která těchto 6 chudých hlídá, dát ročně 6 zlatých, špitálnímu správci ročně ze starého špitálu dát 10 zlatých, 15 měřic ovsu, pro nový špitál ale piva 2 sudy a ječmene 2 měřice - Hlavní vložka č. 755 d.z.č. E1

Bez prezentace Vedlejší vložka

Na základě nadační listiny datované ve Vídni 28. 2. 1692 a dekretu c.k. zemského soudu v Praze z 23. 7. 1798 zástavní právo na závazek pro špitál v Přibyslavi pro 7 žen a 1 kuchařku, pro všech 8 osob ročně na peníze a potraviny a jiné potřebnosti 80 zlatých, masa 552 liber, masa na pečení pro 14 velkých svátečních dnů 56 liber, pšenice na mouku 2 měřice čtyři osminy,

žita na chléb 44 měřic, ječmen na kroupy 10 měřic, hrachu 4 měřice, soli 60 mázů, sádla 44 mázy. Kapři dvouliberní 18 kusů, v případě slovení rybníků každý podzim malých bílých ryb a džberové ryby. Sýr 48 liber, mléko 260 mázů, kyselé zelí 3 vědra, zelí k vaření 6 kop, řepa 3 měřice, mrkev 6 měřic, mýdlo 20 liber, svíčky 14 liber, pivo 7 sudů a 2 vědra. To pivo má být v městě Přibyslavě proti úhradě knížecím úřadem na každý sud 3 měřice ječmeného sladu v jejich městském pivovaru uvařeno. Zadní pivo 52 věder. Palivové dříví 46 sáhů, správci špitálu ročně 4 měřice žita, 2 měřice ječmene, 1 sud piva. Hlavní vložka č. 755 C2 desky zemské č. 20293.

Präs. 6. září 1823 č. 20293 Vedlejší vložka

Na základě prohlášení v Praze 14. 1. 1823 zástavní právo pro závazek přibyslavského špitálu pod OZ 2 zjištěných ročně podaných 52 věder zadního piva staromoravských mázů. Pokud výroba čerstvého piva, zadního piva a patoků nebude opět zákonně povolena, přibyslavskému špitálu jako náhradu za tuto ztrátu z 1. 1. 1820 v penězích dát, aby špitálníci místo shora uvedené množství čerstvého zadního piva částku 18 a 3/4 krejcaru konvenční měny dostali.

Hlavní vložka čís. 755 C4 desk. zem.

Podle smlouvy tržové ze dne 29. července 1932 schválené státním pozemkovým úřadem v Praze, dne 22. září 1934, čj. 82070/34-II/1D, usnesením krajského soudu civilního v Praze ze dne 26. února

1937 čj. 1671/37 Zd.č., dvou dlužních úpisů ze dne 11. ledna 1935, schválených S.P.Ú, dne 22. ledna 1935 pod čj. 6084/35-II/1 a usnesením okresního soudu v Přibyslavi ze dne 16. dubna.

Použité prameny: MUDr. Turecký Karel, 500 let Sozimovy nadace chudého špitálu v Polné

František Mach

POLNÁ PŘED 100 LETY

Opět se vracíme o 100 let zpátky, do roku 1897. Tento rok, jak již jsem se zmínil v minulém čísle POLENSKA, vynikal v Polné stavební činností. Po slavnostním otevření jatek a tržiště, 29. července, se obecní zastupitelstvo činilo. Již 29. července se počaly bourat městem vykoupené domy na tzv. Bulfově zboženišti v Poděbradové ulici. Toto místo bylo vybráno obecní radou pro stavbu dívčí školy. Plány budovy byly zadány polenskému rodákovi Karlu Pelikánovi, staviteli v Praze. Jím vypracovaný projekt byl bez problémů školní radou schválen. Financování stavby zajišťovalo město. Vedením stavby byl pověřen polenský mistr František Pardus, kterému se zaplatilo 2000 zlatých. Dnes můžeme obdivovat jeho organizační schopnosti, když s minimální technikou tuto rozsáhlou stavbu v tak krátké době zvládl. Vždyť již 6. října 1898 bylo v nové škole zahájeno vyučování.

Téhož roku zmizel z mapy města dům pana Činčery pod Dolní bránou, který město koupilo a následně nechalo zbouřat. Tento zásah do koloritu města si vynutilo rozšíření 2,8 m širokého vjezdu do města, který svými rozměry již nevyhovoval. Město muselo jít s dobou a touto úpravou se zlepšila přeprava nákladů směrem na Jihlavu a Německý Brod.

Obecní zastupitelstvo na své schůzi koncem července rozhodlo o změně

názevů ulic a náměstí. Dnes se můžeme jen dohadovat, kdo navrhoval nové názvy ulic, které se nesly v duchu doby. Tak bylo změno hlavní náměstí na Husovo, Židovské na Karlovo, Horní město na Palackého třídu. Velký pátek dostal název Komenského třída a Malý pátek Jeronýmova třída. Spojovací ulice obou nových tříd dostala název Žižkova ulice a ulici mezi hlavním a Sezimovým náměstím (Rosmarkem) pojmenovali Třebízského. Ulici Za židy a Vývoz nazvali Jungmannovou, ulici Ku Přibyslavi Havlíčkovou, Kocimberk (dnešní ul. B. Němcové) se přejmenoval na Novou ulici. Ulici Za Peklem nazvali Resslerova a čtvrt pod Dolní bránou Nerudova. Uteklo 100 let, ale v Polné se stále říká Horní město, pod Dolní bránou, na Židáku, na Nové ulici, či "Na Vejvoze". Název Na pátku používají již jen opravdoví pamětníci. Název Růžová ulice (Poděbradova) již zanikl. Ulička z Husova náměstí na Komenského ulici se kdysi nazývala Baborova, pak Pivovarská, dnes Viktorinova. Psí ulice byla na počest mecenáše Polné Karla Varhánka pojmenována jeho jménem již v roce 1882. Ulice k nádraží, kdysi Jihlavská, potom Tyršova, Stalinova a Rudé armády má dnes opět název Tyršova. Tabulky s novými názvy vyrobila firma Panáček v Ransku a ihned po dodání je obec dala instalovat na příslušná místa.

Došel nám dopis...

Nedávno jsem byla na vernisáži obrázků pana dr. Čestmíra Vašáka, pána, kterého si moc vážím. Výstava probíhala v jihlavské čajovně Kuba a Pařízek. Na výstavě obrázků jsem už sice byla, ale v úplně jiném prostředí. Do čajovny jsem se ještě nikdy nedostala, a proto jsem se velice těšila. Po úvodním slovu pana Kuby a paní Mgr. Hoškové, ředitelky Muzea Vysočiny, promluvil o svých obrazech autor. Jediny, kdo ho při vyprávění vyrušil, byla jeho psíčka Dubenka. Při prohlížení obrázků jsme mohli popíjet čaj v malých miskách. Nejvíce mne zaujal obrázek "Koleda", který mi připomínal Vánoce. Byly tam domečky, andělíčky a vyzářoval jasné světlo. Přestože venku bylo teplo a páliło letní slunce, měla jsem úplné vánoční pocit. Ten pocit mám velice ráda.

Anna Pospíchalová, Polná

11 let

Č. Vašák: Ze staré Jihlavy

Výstava Čestmíra Vašáka Obrázky z Vysočiny se konala ve dnech 4. - 23. 8. 1997 v Knihkupectví a čajovně Kuba a Pařízek, Jihlava, Masarykovo náměstí č. 21.

PROPAGACE POLNÉ

Klub za Historickou Polnou

Nadace pro rozvoj cestovního ruchu Vysočina se sídlem v Jihlavě vydala pro obce regionu Vysočina propagační skládačky, jakési miniprůvodce. Obsahem je popis obce včetně historie, historické zajímavosti, výlety do okolí a tři jednoduché mapky: obce, nejbližšího okolí a ČR s označením místa, kde se příslušná obec nachází. Skládačka sděluje důležité základní údaje i náročnému turistovi a splňuje tak všechny atributy propagace. V kanceláři výše uvedené Nadace najdete informace o většině historicky zajímavých míst Vysočiny. Najde zde také obec Lhota u Telče čítající 90 obyvatel. Polná zde bohužel svůj informační bulletin nemá. Obec totiž musí nadaci za zhotovení skládačky a její zařazení do informačního centra zaplatit určitou částku. Městská rada v Polné nabídku odmítla a Polná tak ztratila možnost prezentace v cestovním ruchu.

Klub za historickou Polnou a Muzejní klub iniciovaly již v roce 1994 vznik textové části zaměřené na bohatou historii Polné.

Text připravený Miladou Kislingerovou svým rozsahem splňoval zařazení do první části skládačky. S textem, který jsme na čas založili, vás nyní seznámíme:

Podle dnešních domněnek vznikla Polná ve druhé polovině dvanáctého století jako osídlené, případně strážní místo na jedné ze starších větví haberské stezky. Ve 13. století získal okolní rozsáhlé území pomezního hvozdu Jan, syn Zbyslava z Bratčic, později zmiňovaný i jako Jan z Polmny. Jeho majetková listina, potvrzená roku 1242 králem Václavem, je prvním zachovaným písemným dokladem existence Polné. Polná byla v té době trhovou vsí, sousředenou pod kostelem Matky Boží. V té době už pravděpodobně v nějaké podobě stál i polenský hrad.

Polná se i nadále objevuje v majetkových soudních zápisech. Ve 14. století vlastnil panství Jindřich z Lipé a jeho synové, po nich páni z Pirkštejna, za nichž byl zřejmě vystavěn kostel sv. Kateřiny na kateřinském kopci.

Roku 1447 zeman Jan Sezima z Rochova založil špitálskou nadaci, která pak fungovala mnoho století, a věnoval jí svůj dům, na jehož místě vznikl dnešní kostel sv. Anny, tehdejší špitální kaple.

Po Pirkštejnech přešel hrad, město i polenské panství do majetku Viktorina z Kunštátu, syna krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1471 zde probíhala mírová jednání mezi králem Jiřím a Matyášem Korvínem, v roce 1522 vítaly u Polné české stavy krále Ludvíka Jagellonského.

Šestnácté století bylo obdobím rozvoje cechů. Z roku 1562 pochází nejstarší dochovaná polenská gruntovní kniha, z roku 1588 nejstarší dochovaná městská pečeť. Roku 1584 byla po požáru zahájena rozsáhlá přestavba hradu v renesanční zámek, a to za Zachariáše z Hradce. V roce 1595 vznikla v Polné budova sboru Českých bratří, o dva roky později koupili panství Žejdicové ze Šenfeldu, kteří velmi dbali na jeho hospodářský rozvoj. O Polnou přišli po Bílé hoře, protože Rudolf Žejdic se výrazně angažoval na proticísařské straně. Konfiskací a koupí přešla Polná do majetku Ditrichštejnů, kteří ji pak vlastnili téměř 300 let.

Za třicetileté války utrpěla Polná velké škody, zámek dvakrát vyhořel a byl pobořen, vyhořelo i město. Roku 1686 vzniká prvních 16 domů židovského města, v roce 1700 se na místě kostela Matky Boží začíná stavět velkolepý chrám Nanebevzetí Panny Marie, roku 1725 byl dostavěn hřbitovní kostel sv. Barbory.

V městě celá staletí existovala významná židovská komunita, která byla jeho organickou součástí. Synagoga a hřbitov představovaly centrum pro židovské obyvatelstvo širokého okolí. Do jejich osudů i dalších osudů města pak v roce 1899 tragicky zasáhla tzv. hilsneriáda, v níž se statečně angažoval i budoucí čs. prezident T. G. Masaryk.

Polné se nevyhnuly nejrůznější katastrofám, pobyty vojsk, mor. epidemie, hladová léta i četné požáry, které se opakovaly s neúprosnou pravidelností až k velkému požáru zámku v roce 1794, po němž již nebyl nikdy zcela obnoven, a zejména k

tragickému požáru v srpnu 1863, kdy lehla popelem valná část města a navždy změnila jeho vzhled i život. Z této zkázy se město už nikdy úplně nevzpamatovalo. Ve spojení s tovární výrobou látek, která zničila tradiční polenského soukenictví a s tím, že se ve 20. století Polné vyhnula hlavní železniční trať, dovršila se přeměna města významného a bohatého v městečko provinční, které tak vlastně bez vlastního zavinění ztratilo možnost držet krok s hospodářským rozvojem země.

Namísto hospodářského života žila Polná životem kulturním. Zvláště významnou dobou pro ni bylo národní obrození. Od roku 1798 se zde hrálo ochotnické divadlo, od roku 1808 divadlo české. Nedlouho po sňatku zde se svým mužem pobývala Božena Němcová, které se zde jako dospělá poprvé dostala do rukou kniha v češtině. Dlouho si psala s polenským starostou Antonínem Pittnerem, s nímž se přátelil např. i Karel Havlíček Borovský. Na přelomu 19. a 20. století život lidí městeček a vesnic této části Vysočiny ve svých lidových románech popsala Pittnerova dcera Vlasta.

Roku 1900 byly otevřeny první tři budovy městského muzea, roku 1914 byla založena veřejná knihovna (v těch letech prožil v Polné několik svých dětských let Bohumil Hrabal), roku 1922 přešel zámek koupí a následným darem do majetku Sokoła a muzea a dobrovolnou prací byl adaptován pro muzejní účely.

Válečná a poválečná historie Polné je podobná historii ostatních malých měst u nás - město mimo hlavní železniční a silniční spoje sice přišlo o větší průmysl a širší nabídku pracovních příležitostí, ale jako cena útéchy mu zůstal určitý poklidný půvab, zajímavé zástavní památky a pěkné okolí s lesy a rybníky.

V těchto dnech vydává Klub za historickou Polnou spolu s knihupectvím LINDA podobně koncipovaného průvodce na svoje náklady. Kancelář Nadace pro rozvoj cestovního ruchu nám přislíbila přimnout část nákladu do své distribuce. Polná tak nakonec o svou propagaci v síti cestovních kanceláří nepřijde.